

Francesca Rigotti

TORKOSSÁG

A falánkság szenvedélye

A
7
FŐBÜN

Kevélység

Fösvénység

Bujaság

Irigység

Torkosság

Harag

Jóra való restség

Francesca Rigotti

TORKOSSÁG

A falánkság szenvedélye

TYPOTEX

Budapest, 2010

ISBN 978 963 279 297 2

Témakör: *művelődéstörténet, gasztronómia*

Gola. La passione dell'ingordigia

© 2008 by Società editrice il Mulino, Bologna

Hungarian translation © Ecsedy Sarolta, Typotex, 2010

Tartalom

Előszó 9

Első fejezet

A BŰNÖK RENDSZEREZÉSE ÉS A TORKOSSÁG BŰNE MA 17

A torkosság bűne a globalizmus idején 19

Akaraterő és akaratgyengeség 21

A koplalás bűne 23

Kérelem a pápához: törölje el a torkosság bűnét 25

Keresztény bűnök, általános bűnök, új bűnök 27

Második fejezet

GYÓGYÍTÓ FORDULAT 33

Globalizáció és elvilágiasodás 35

A bűn méltósága 37

A bűn és a szégyen 39

Harmadik fejezet

A BŰNÖK ELMÉLETE ÉS A TORKOSSÁG 43

A bűnök elméletének eredete 45

A vétkek és a bűnök 48

A torkosság a bűnök rendszerén belül 50

A torkosság kapcsolata a többi bűnnel 56

Negyedik fejezet

A KERESZTÉNY BŰN, A NŐK ÉS A SZERZETESEK 59

Miért tartózkodnak a szerzetesek szívesen
a konyhában? 61

A nők táplálkozási sajátosságai 62

A kolostorok étkezési rendje 64

Ötödik fejezet

A POGÁNY BŰN ÉS PLATÓN 67

A kevélység és a „hübrisz” 69

Vágy és értelem 70

Torkosság, szakácművészet és retorika 72

Hatodik fejezet

BŰNE A TOROKNAK, BŰNE A SZÓNAK 79

Enni és megismerni 81

A nyelv bűne 82

A kettős oralitás 86

Pantagruel szájában – belül és kívül 88

A tele gyomor elmélkedései 90

Hetedik fejezet

MITOLÓGIA 91

Az istenek azok, amit megesznek 93

Szörnyű lakomák: Polüphémosz 95

Szörnyű lakomák: Philoméla 97

Szörnyű lakomák: Thüesztész 99

Nyolcadik fejezet

**LAKOMÁK ÉS DŐZSÖLÉSEK A ZSIDÓKNÁL,
GÖRÖGÖKNÉL ÉS A RÓMAIAKNÁL 103**

A szent és a profán az asztalnál 105

A lakomák helyszíne az antik világban 107

Trimalchio lakomája 108

Az ingyenc ember bűnössége 111

Kilencedik fejezet

NAGY FALÁNKOK 115

Torkosok a Pokolban 117

- Torkosok a Purgatóriumban 119
Torkos uralkodók 120
Kis nagyevők az irodalomban 121
Torkos-e Montalbano felügyelő? 122

Tizedik fejezet

A FALÁNKOK FÖLKELESE 125

- A falánk ember mentetetőzése 127
A torkosság és a nemzeti jellegzetességek:
a franciák 129
A torkosság és a nemzeti jellegzetességek:
az antik görögök 131

Tizenegyedik fejezet

A TORKOSSÁG ÜZLETÁGA 133

- A szakács: a „magheirosz”-tól a tévésztárig 135
Gyors étkezés és lassú étkezés 138
Útmutatók és kézikönyvek a gasztronómiáról:
mennyit és hogyan együnk jól 142
Diéták és tornatermek:
hogyan emésszük meg, amit befaltunk 145

UTÓSZÓ 147

- Bibliográfia 151

Carla Carloni emlékének

Előszó

Amikor 1995 nyarán először jártam az Egyesült Államokban, sok minden meglepett, de semmin sem csodálkoztam annyira, mint a rengeteg kövér emberen. A kövér emberek, elhízott asszonyok, dagadt gyerekek világába csöppentem, egy olyan világba, amiről eddig elképzelésem sem volt, és amire senki se készített fel. Meglepődésemhez az is hozzájárult, hogy betévedtem a Woolsworth áruház fehérnemű osztályára, olyan hatalmas méretű bugyik, fűzők és alsónadrágok közé, amilyenekkel nálunk csak az extra méretek boltjában találkozhatunk, nem egy közönséges áruház polcain.

Nos, egy évtized elmúltával hasonló jelenség kezd körvonalazódni az óceán innenső partján is. Itt is sokkal több lett a kövér ember. Combok, hasak és mellek vastag zsírrétegbe csomagolva tűnnek fel a járókelőkön, akikkel ügyes-bajos dolgaink intézése közben találkozunk. Föltűnnek, jól láthatóak. A torkosság ugyanis az a bűn, ami kívülről látszik az emberen. A többi bűn láthatatlan, legfőljebb az áldozatait látjuk néha. Honnan is lehetne tudni, hogy valaki haragos, fősvény vagy kevély, netán hajlamos az irigységre, a restségre vagy a bujaságra, ha csak nem értünk a fiziognómiához, nem tudunk olvasni az arcvonásokból? A torkosság bűne azonban, néhány ritka kivételtől eltekintve, inkább a testre, mint a lélekre nyomja rá a bélyegét. Mostanában a kövérség világméretű elterjedésének, a globális gömbölyödésnek lehetünk tanúi.

Miközben azonban a falánkok, vagy legalábbis az annak kinézők száma rohamosan nő, furcsa ellentmon-

dásként, mellyel tele van a világ, és amitől oly szép és változatos, magukat a falánkokat kezdjük fölmenteni a bűnük alól.

Különböző okokból sokan megkérdőjelezik, hogy valóban a hét főbűn közé kell-e sorolni a torkosságot. Megkérdőjelezik, természetesen, az orvosok, dietetikusok és táplálkozástudósok, akik szerint a kövérség vagy betegség, vagy génjeink által meghatározott öröklött tulajdonság. Megkérdőjelezik, újra és újra, a vendéglősök is. 2003-ban például a francia vendéglősök azzal a kérdéssel fordultak a pápához, hogy van-e értelme Isten ellen való vétkekről beszélni a torkosság esetében (pontosabban fogalmazva: bűnről, mely isteni megtorlást von maga után). Ésszerűbb és a körülményekhez illőbb, ha a torkosságot saját magunk ellen elkövetett bűnnek tartjuk. Hiszen a torkosság bűne esetén az áldozat maga a falánk ember.

Áldozatok a falánkok, mert elhízott testük képtelen a fürge mozgásra, mert ha tükörbe néznek, elkeserednek, mert nem tudnak rendes ruhákat hordani, és jól tudják, hogy kockáztatják az egészségüket. Mert látják a többi ember tekintetében a rosszallást, a szemrehányást, olykor az undort is. Tisztában vannak azzal is, hogy sokan gyenge akaratúnak és ezért megbízhatatlannak tartják őket. Kövérenek lenni egy olyan társadalomban, amely a soványságot preferálja, írja Umberto Galimberti, szinte egyet jelent a kitaszítottsággal.

A mi falánkunk, akinek a vétké az arcára van írva, még annak is ki van téve, hogy pszichésen labilis emberek célpontul választják, ahogy az David Fincher *He-tedik* (Seven) című filmjében történt. Ebben a filmben egy bölcs, higgadt és művelt színes bőrű rendőrfelügyelő (Morgan Freeman) és egy heves természetű (a harag bűnére hajlamos, ahogy az a film végén kiderül) fehér

rendőr (Brad Pitt) üldöz egy veszélyes vallási mániás gyilkost (Kevin Spacey). Az illető egy önjelölt megtorló, aki az ököljog törvénye alapján öl meg egy-egy bűnös embert, egyet-egyét a hét főbűn elkövetői közül (innen a cím: *Hetedik*). A színes rendőrnek sikerül azonosítania a gyilkost, miután éjszakákat tölt a könyvtárban, Dantét, Chaucert és Aquinói Szent Tamást olvasva. (Ma a Google-t használná, és hamarabb célhoz érne a képernyő előtt.) A filmben a torkosságban bűnös, kövér és habzsoló embert a gyilkos kétszeresen megkínozza és bünteti: egy büntetéssel, mely a dantei büntetési kánont követi: fulladásig tömi ennivalóval. A másik büntetés az, amit Shakespeare *Velencei kalmárjában* Shylock, az uzorás akart kiróni Antonióra, ha nem adja meg a tartozását: egy darab élő húst vágna ki a testéből.

A büntetés, bármilyen kegyetlen és vérengző is, gondosan kiválasztott és találó. A falánkság bűne ugyanis – ahogy azt a középkor óta tudjuk – a test bűne, megkülönböztetve a lelki bűnöktől, mint az irigység vagy a kevélység (1. kép). Testi, mert a testiségen alapszik, azon a jó érzésen, amit az ember evés-ivás közben érez. Testi azért is, mert szükség van hozzá egy vagy több emberi testrészt (a gyomor, a has, a torok) közreműködésére. Testi végül is, mert közvetlenül és láthatóan átalakítja a testet, az ember húsát, amit aztán a *Hetedik* gyilkosa gondosan fölszeletel, fotókkal dokumentálva tettét.

Még mindig a középkori osztályozást követve, a torkosság társadalmi bűn, ami különös súlyt kap, ha az ember közösségben él. A bűnök rendszerezése eredetileg a kolostorokban történt a keleti szerzetesek számára (a másik két bűn, ami a szerzetesekre leselkedik, a harag és a bujaság). A magányos élet bűnei, a remetéek és a remete szerzetesek bűne a maradék négy: a restség, a kevélység, a fősvénység és az irigység. Manapság a torkosság bűnét

nem csak társaságban űzzük, hanem magányosan is, a kivilágított hűtőszekrény nyitott ajtajánál állva.

A hús vétke annak a vétke, aki társadalomban él, és végső fokon a gazdagoké. Egy társadalmi osztály bűne éppúgy, mint a fősvénység és a kevélység, amely a szív keménységéből fakad: a gazdagok bűne a szegényekkel szemben. Ez a helyzet azonban mára már elavult. A régmúlt időkben volt így, amikor ahhoz, hogy sokat ehessen valaki, sok enivalójának, sok húsételének kellett lennie. Sokat enni, jól enni, húst enni – ez a gazdagok előjoga volt –, de egyben társadalmi kötelezettségük is, legalábbis a középkorban, ahogy ezt a kiváló olasz tudósok, Carla Casagrande és Silvana Vecchio írták tanulmányukban a torkosság bűnéről és annak kapcsolatáról a bűnös szavakkal. E tudósoknak e könyv szerzője sokkal tartozik.

A mi különös világunk épp ellenkező képet mutat. A nehéz és bőséges étel, a zsíros, szaftos enivaló és az édesség többé nem a kiváltságosság, a tehetőség, a gazdagság jele. Az anyagi jólét jele sokkal inkább a kiegyensúlyozott táplálkozás, a zöldségek, gyümölcsök, teljes őrlésű gabonák fogyasztása; az idő és a pénz, amit arra számhatunk, hogy megtarthassuk a súlyunkat, valamint a tudat, hogy a mértékletesség és az önmegtartóztatás tisztán tartja az agyat és rugalmasan a testet.

A torkosság bűnének talán az egyetlen fajtája, ami egyaránt megtalálható a gazdagok és a szegények körében, ma is, régen is, a részegesség. Hugo de Sancto Victore (kb. 1096–1141) szerzetes, aki nem volt híján az éleselméjűségnek, sem a gourmand-ságnak, a torkosságon belül szellemesen megkülönbözteti az „ehetném” és „ihatnám” embereket. Ez utóbbiak „a különböző színű, vérű és fajtájú borok” kedvelői, míg az ehetném emberek vágya „a mindenféle sütemény, és azok a fogások, amelyek a konyhaművészethez tartoznak, beleértve a szárnyasok és

a négylábú állatok húsából készült étkeket”. A részegség vétkesei bűnüket, még az olyan szűkös időben is, mint a középkor, az ivásnak szentelt helyeken üzték. Kocsmában, aztán vendéglőben, amit ma a bár helyettesít, vagy a lokál, helyt adva az alkoholizmus modern rítusainak, az aperitifről a bűcsúporáig.

Már ebből a bevezetőből is kitűnik, hogy a torkosság jellemzői, éppúgy, mint a többi bűné, érzékelhető változáson mentek át az idők folyamán – erre még rátérünk. A bűntől a betegségig, a tudatosan elkövetett vétektől az öröklött hajlamig, a gazdagok vétkétől a szegények bűnéig, a magányos eltévelyedéstől a társadalmi méretű jelenségig, ilyen széles körű a torkosság bűnének mai választéka.

Számot kell vetnünk a folytonossággal és a kihagyásokkal a múlt és a jelen között. Módszerünk a következő: először is a jelenlegi helyzetet tekintjük át, az ételekkel és a táplálkozással kapcsolatos rögeszméket, a diétákat és a tornagyakorlatokat. Majd a történelmi gyökerekhez fordulunk. Megpróbáljuk a helyére tenni a torkosságot a bűnök rendszerében. De előbb egy kis rendet teremtünk a bűnök és vétkek történetében, hogy megérthessük, milyen helyet foglal el a torkosság a bűnök között általában, és milyen kapcsolatban van a többi vétekekkel. Ezután a görög gondolkozásmódot használva – különösen Platón elméletét a retorikáról és táplálkozásról – megkíséreljük megérteni a kapcsolatot az ételek, a nyelv és a szavak között, a kapcsolatot az étel, a nyelv és a szavak bűnei között. Megmaradva a pogány környezetben, teszünk egy ugrást az Olümposzra. Látjuk, hogy nem csak az emberek, az istenek is esznek. Megállapítjuk, hogy lakomáikon, ahogy a mítoszok mesélik, a főfogás a nektár és az ambrózia, de azért néhány durvább apróság is becsúszik.

Aztán leereszkedünk az Olümposzról, le, egészen a Pokolba Dantéval, majd megmásszuk vele a Purgatórium hegyét, hogy találkozzunk a nagy falánkokkal, köztük angliai királyokkal és mesehősökkel.

Megállapíthatjuk, hogy az idők múlásával a falánkok feloldozást nyertek, nem Dante, hanem a francia gasztronómus, Jean Anthelme Brillat-Savarin által. Lassan eljutunk saját korunkba, a korba, amelyre egyformán jellemző a szenvedélyes habzsolás és a fogyás vágya (két ellentétes, egyformán erős tendencia, mindkettő a globalizáció terméke). Ezen a ponton a falánk ember többé nem bűnös, csak beteg, az ésszerű és kifinomult ételek Szküllája és a kötelező karcsúság Kharüdisze között találja magát, kitéve a szirének csábításának, a televízió adásainak, az internetes oldalaknak, a kirakatok és képesújságok kihívásainak. Ezek arra csábítják, hogy mindig új recepteket próbáljon ki, új ételeket ízleljen meg, avagy iratkozzon be egy edzőterembe, járjon fitneszterembe, vagy kocogjon az autók kipufogógázának sűrűjében. Így jut el arra a pontra, amikor irigyelni kezdi a régi idők falánkjait, akik csak kiválasztották és megragadták, na nem a narancsdzsemes üvegecskét, hanem a legközelebbi ennivalót, ami elérhető volt számukra.

Ami a munkamódszeremet illeti, szeretnék egy megjegyzést hozzáfűzni, amit a kötet végén levő bibliográfiai utalások felsorolása is megerősít majd. Könyvem tárgya a torkosság bűne a falánkság, elsősorban a „kettős oralitás” szemszögéből vizsgálva, vagyis a száj kapcsolata az evéssel és a beszéddel. A téma sajátossága megkívánja, hogy szigorúan és célszerűen válogassunk a bűnökkel foglalkozó bőséges irodalomból éppúgy, mint az élelmiszerekről és a táplálkozásról szóló mérhetetlenül sok

tanulmányból. Így elkerülhetjük, hogy a szükségesnél többször kelljen ismételnünk az idézeteket.

Ezzel a pontosítással szeretném megelőzni a lehetséges kritikákat, hogy kihagytam ezt vagy azt a szerzőt, hogy nem vettem figyelembe ezt a filmet vagy azt a szökást. Tisztában vagyok vele, hogy nem minden kivágás és nem minden kihagyás igazolható ily módon. Megeshet, hogy csak figyelmetlenségről vagy tájékozatlanságról lesz szó, és ezekért már előre elnézést kérek. Más esetekben azonban a hiány indokolt, néha abból a törekvésből kiindulva, hogy minél hívebb maradjak a tárgyamhoz, máskor azért, hogy ne ismételvesek jól ismert dolgokat és sokszor idézett citátumokat. De meghatározó a szerző egyéni ízlése is, aki nem szereti már sem a csokoládét, sem Nero Wolfe kalandjait, kedveli azonban a parmezános padlizsánt és Montalbano felügyelő történeteit.